

Вступ

Думка написати цю книгу виникла у мене ду квітні 1992 року після мого виступу в Центрі К. Г. Юнга у Філадельфії. Цей виступ був дуже запізнілим. Я особисто років десять уникав говорити на тему чоловічого страждання, натхнення та зцілення, хоча вона дедалі більше цікавила мене як юнґіанського аналітика. Дванадцять років тому пропорція жінок та чоловіків, яких я аналізував у своїй практиці, становила 9:1. Тепер серед моїх пацієнтів більше чоловіків, аніж жінок (у співвідношенні 6:4). Впевнений, що подібна зміна у співвідношенні пацієнтів чоловічої та жіночої статі спостерігається і в інших терапевтів; ті ж самі причини вплинули й на пожвавлення чоловічого руху. Я уникав цієї теми, тому що дуже багато речей здавалися мені цілком звичайними. Я вважав, що у кращому випадку тут є дуже багато роботи, пов'язаної з дослідженнями та з емоційним очищенням, а в гіршому — це є поширеним явищем, яке мені було не дуже приємним.

Я присвячую дуже багато часу індивідуальній терапії та вивченню особистісних змін

людей. Здебільшого це настільки напружена і глибоко індивідуальна робота, що можна забути про існування величезного зовнішнього світу і найрізноманітніших соціальних проблем, частина яких безпосередньо пов'язана з нами і зіткнення з якими стає для нас травматичним. Але згодом мені стало зрозуміло, що історії окремих чоловіків переплелися між собою і перетворилися на стійкі лейтмотиви. Поступово я став розуміти ту істину, яку жінки дізналися про себе раніше за нас: колективний досвід чоловіків (так само, як і жінок) є невід'ємною частиною будь-якої індивідуальної долі. На формування кожної окремої особистості впливають як усі перипетії та хитросплетіння її індивідуального розвитку, так і соціальна міфологія.

Звичайно, сьогодні існує багато книг, присвячених різним аспектам внутрішніх суперечностей сучасного чоловіка. У своїй роботі я іноді прямо посилатимуся на них, роблячи це обдумано і з великим задоволенням. Усі ми беремо участь у боротьбі за створення чоловічої спільноти, і голос кожного з нас звучить по-різному. Я не ставлю за мету зробити свій внесок у вивчення чоловічої психології, а лише хочу зупинитися на складних питаннях, узагальнити їх і представити так, щоб вони стали зрозумілі багатьом. Для цього я використовую матеріали із власної клінічної практики, пов'язані з чоловічою психологією. Своїм клієн-

там-чоловікам я дуже вдячний за дозвіл опублікувати ці матеріали.

Мета книги «Під тінню Сатурна» полягає в тому, щоб запропонувати читачеві короткий огляд емоційних травм чоловіків та можливостей їхнього зцілення, а також дослідити ситуацію в цій галузі психології, що склалася наприкінці ХХ століття.

Навіть більше, можу сказати відверто: багато років я уникав говорити на цю тему не тільки тому, що мені здавалося, ніби ці проблеми ще чітко не визначилися, але й тому, що я сам зазнавав болісних страждань, живучи під тінню Сатурна. І досі мені не завжди зрозуміле моє ставлення до власної маскулінності. Волею долі я народився чоловіком.

Упродовж багатьох років я просто вважав це випадковістю, сприймав як належне всі наслідки і був переконаний, що вихід з-під покрову тіні радше викличе у мене страх, аніж дасть відчуття свободи. У книзі я буду використовувати цитати з деяких авторбіографій, оскільки вважаю, що вони точно і повно відображають суть проблеми. Як зауважив художник Тоні Берлант, «що більше особистого та інтроспективного змісту є у художній творчості, то більш універсальною вона стає»¹.

¹Clothier P. Hammering Out Magic // Art News. P. 113.

Концентруючи увагу на проблемах чоловіків, я анітрохи не збираюся применшувати травми, яких зазнають жінки. Ми, чоловіки, дуже зобов'язані жінкам, які не тільки говорили про власний біль, незважаючи на нашу культурну мізогінію, але й прагнули до того, аби чоловіки, наскільки це можливо, могли стати самими собою. За це ми, чоловіки, їм дуже вдячні. Їхній *cri de coeur* (крик душі – франц.) допоміг чоловікам більш свідомо поставитися до власних травм, і зрештою всі ми досягли кращого результату. Приклад жінок, що борються за своє звільнення від колективної тіні, надає чоловікам мужності і спонукає їх чинити так само. Доки чоловіки не зможуть вийти із тіні, ми продовжуватимемо завдавати травм жінкам і самим собі, а світ не стане безпечним і вільним. Отже, ми повинні зробити це не тільки для себе, а й для тих, хто нас оточує.

У середині ХІХ століття датський теолог Серен К'єркегор зауважив, що не можна врятувати свою епоху, можна лише висловити переконання, що життя тлінне². Сили несвідомого, соціальні інститути та ідеології, що спрямовують наше життя, настільки інертні, що не можна сподіватися на швидку зміну суспільства та характерних для нього соціально-статевих ролей. Але перша

²Kierkegaard S. The Journals of the Kierkegaard. P. 165.

та обов'язкова умова — чоловіки повинні усвідомити, що несуть у собі болісну травму. Несвідоме відчуття своєї травмованості змушує їх постійно завдавати травм і собі, і жінкам. Мене часто приголомшує, як у жінок мимоволі зростає ненависть до чоловіків, які їх пригнічують, і майже так само дивуюся з того, як у чоловіків зростає страх і ненависть у ставленні один до одного.

Таким чином, у цій книзі враховується досвід багатьох людей, що дозволяє кожному конкретному чоловікові розширити межі своєї свідомості, висловити своє ставлення до того, що відбувається, і знайти шлях до зцілення. Образи, які свідомо і несвідомо керують нашим життям, можна пропрацювати лише внаслідок болісних індивідуальних переживань, але постійно зростаюча здатність чоловіків визнавати свій смуток і гнів, брати участь у розмові один з одним також допоможе зцілити травми, пов'язані із впливом зовнішнього світу.

Я пропоную читачеві подивитися на себе з точки зору описаної тут мандрівки. Наприклад, для жінки може бути корисним опис боротьби з материнським комплексом, він дозволить їй усвідомити цю дивну амбівалентність, яка, певне, все життя змушує чоловіків страждати. У чоловічій мандрівці існує багато етапів та багато небезпек. Наші страхи і завдання, які ми перед собою ставимо, дуже багато для нас означають. Це

неправда, що все, чого ми не знаємо, не завдасть нам болю; насправді все, чого ми не знаємо, завдасть нам дуже сильного болю, і тоді ми, як Самсон, наосліп повалимо храм на свої голови³.

Щоб підвести кожного з нас до більшого усвідомлення змін, які відбуваються з чоловіком, і його болісних пошуків, мені доведеться розкрити чоловічі таємниці. Я написав про них так, щоб вони були зрозумілишими для жінок. Деякі з цих таємниць можуть виявитися новими для самих чоловіків, і все ж я не сумніваюся: кожен чоловік, читач цієї книги, погодиться з тим, що вони вказують на травми, які він носить у своєму самотньому, наповненому страхом серці. Якщо ми не в змозі нічого зробити з травмованістю і страхом, то принаймні можемо покінчити з самотністю.

Назва цієї книги нагадує нам про те, що і чоловіки, і жінки завжди несуть на собі тягар тіні ідеологій: одні — свідомо, інші —

³Мається на увазі біблійна притча про Самсона. Самсон, який не знав про те, що його зрадила Даліла і що від нього відступився Господь, досі вважав себе невразливим і, поваливши весь будинок на своїх ворогів, сам загинув під його руїнами (Книга Суддів, 16: 18, 20, 30).

успадкувавши його від сім'ї та етнічної групи як певну частину національної історії або її міфологічної основи. Ця тінь обтяжує душу людини. Чоловіки відчують тягар цієї тіні, який пригнічує і вражає їхню силу духу. Відчуття її тяжкості є сатурніанським. Чоловік у нашій культурі — це людина, яка має виконувати різні соціальні ролі, відповідати певним очікуванням, конкурувати та відчувати ворожість. Але саме це знецінює найкращі якості та здібності чоловіків, призводить до того, що цей тягар стає нестерпним. Він відчувався завжди, але сьогодні чоловіки, наділені мужністю, починають сумніватися в необхідності жити, відчуючи тягар цієї тіні.

Сатурн був римським богом, покровителем сільського господарства. З одного боку, як бог землеробства, він захищав римську цивілізацію; з іншого боку, він асоціювався із цілою серією похмурих, кривавих історій. Його давньогрецький прообраз Кронос був породженням чоловічого начала — Урану та жіночого начала — Геї.

Уран ненавидів своїх дітей, оскільки боявся за своє майбутнє; міф говорить про те, що він був «першим, хто скоїв ганебні вчинки»⁴. Його дружина Гея наточила серп і спонукала Кроноса напасти на батька. Кронос підкрався до сплячого Урана і оскопив його

⁴Crowell's Handbook of Classical Literature. P. 109.

за допомогою серпа. Схопивши лівою рукою (з якою відтоді співвідносяться погані привістки) відрізані геніталії, він закинув їх разом із землею в море. З крапель крові Урана, що пролилися на землю, виникли три страшні еринії: Алектю, Тісіфону і Мегеру, що мстять батьковбивцям і клятвопорушникам. Із сім'я Урана, що потрапило в море, народилася Афродіта, ім'я якої буквально означає «народжена з піни»⁵.

Кронос-Сатурн прийшов на зміну своєму батькові і став точно таким самим тираном і деспотом. Щойно в них із дружиною Реєю народжувалися діти, він пожирав їх. Єдиною дитиною, якій вдалося уникнути цієї долі, був Зевс. Коли Зевс виріс, він також пішов на батька війною, яка тривала десять років. Із тріумфальною перемогою Зевса з'явилося багато ознак цивілізації, але й він теж виявився жертвою комплексу прагнення до влади і перетворився на деспота⁶.

Отже, історія про Кроноса-Сатурна — це історія про владу, ревності та небезпеку, тобто про насильство над еросом, над здатністю до народження і над самою землею. Як одного разу зауважив Юнг, там, де є влада,

⁵Там само. Р. 41.

⁶Переслідування ним Прометея, та й інших, дуже добре відомо. Див., наприклад: *Hamilton E. Mythology*. P. 75-78.